

КОМУНІКАТИВНА ОПОСЕРЕДКОВАНІСТЬ ДУХОВНОГО КАПІТАЛУ: РИТОРИЧНІ КОНТЕКСТИ

П.М.Лісовський

*кандидат філософських наук, доцент кафедри теорії держави та права
Міжгалузевого інституту управління*

У статті аналізується актуальність комунікативно опосередкованого духовного капіталу. Окреслюється не лише семантичне поле символічних змістів, але також духовно-культурні виміри соціального простору та історичного часу, що формують культуру.

Ключові слова: комунікативна опосередкованість, духовний капітал.

Сучасна Україна перебуває у складному періоді створення правових, управлінсько-адміністративних та фінансово-господарських умов задля духовних надбань українського народу, використання для цього духовної скарбниці історичної культурної спадщини, що відповідним чином зумовлює актуальність духовного капіталу, а саме: його викликів, ціннісних орієнтирів та безпеки. Адже кризова ситуація, в якій опинилася на сучасному етапі Україна, вимагає пошуку можливих шляхів подолання негативних тенденцій соціально-економічного та духовного розвитку, які заважають процесу культуротворчого інтегрування в європейську спільноту.

При цьому варто зазначити, що саме нагальний психологічний структурний компонент системи духовного капіталу виражається сукупністю індивідуально-психологічних, соціально-психологічних, політико-психологічних, морально-психологічних, етнопсихологічних та інших чинників, що загалом зумовлюють виникнення певного психічного стану особистості, держави та суспільства.

Соціоантропологічний характер людини: мовна картина мислення. Когнітивні психологи діалектично розмежовують два типи тривалої пам'яті- епізодну (фрагментну, серіальну) і семантичну. Епізодна людська пам'ять, говорячи через призму трагічної ноти життя, вичерпує інформацію об окремих подіях, свідомо нагадує в певній часовій послідовності як змістової толерантності уяви конкретної поведінки суб'єктів.

Семантична пам'ять створює смислове (енергетичне) значення у відповідній формі односторонньої уяви і переживання діалектично взаємозв'язаних понять.

Домінантність лівої півкулі кори головного мозку в силу церебральної вродженої асиметрії сприяє поряд із знаково-символічним (логіко-вербальним) мисленням складна і швидкодіюча система невербального, образного пізнання і мислення. Ці два діалектично взаємопов'язаних

способи уяви і обробки когнітивної інформації локалізовані в корі головного мозку: функції знаково-символічного (логіко-вербального) мислення виконує головним чином ліва півкуля, а функції образного мислення- головним чином права. Таким чином, для цього потрібне не лише нове мислення, але і нові відчуття, нова інтуїція й нові, адекватніші способи бачити самих себе, природу і все, що нас оточує. В умовах, коли світ постійно еволюціонує, змінюється, трансформується, необхідно знайти свою тотожність як історичну нетотожність, тобто як тотожність, що перманентно долає себе в процесі розвитку, свою ідентичність як безперервний процес ідентифікації. Тому так необхідно виробити креативне мислення в площині соціально-філософської антропології.

У зв'язку з цим необхідно окреслити той необхідний механізм, що в соціоантропологічному відношенні активація лівої півкулі людської кори головного мозку (мислення) обробляє когнітивну інформацію (вербальну і невербальну) як відповідну комунікацію і взаєморозуміння людей. Саме поступове формування діючої мови спонукає певним позитивним змінам у процесі трансформації і накопичення соціально значущої культурної інформації.

У структурі мови впорядкованість серій слів регулюється граматиною як виразу необхідного змісту, думки. Таким чином, при допомозі вербальної і невербальної репрезентації є наявність виявити закодовану інформацію (нове знання) для духовного капіталу.

Цілком очевидно, що для реалізації потенційних можливостей прискорення еволюції пізнання, мислення і культури, виникаючих у зв'язку з появою мови і інших форм символічної репрезентації когнітивної кому-

нікації (на генетичному і клітковому рівнях) вимагало відповідного часу.

За історичними мірками природна мова виникла дуже давно, певними рудиментами людської мови, можливо, володів уже *Homo erectus* (вік найбільш стародавніх розкопок цього виду – приблизно 1,5 млн. років). В результаті цієї мови людство отримало відповідні надбання: символізація думки і поява систем упорядкованих символів розкрили суттєві потенційні можливості комунікації і впливом символічною інформацією.

Першочергово, з моменту опанування гомінідами дару мови, слова і їх сполучення виступали в якості необхідних для комунікації засобів символізації змістовності (концептів) образів і сценаріїв. В структурі архаїчного мислення перцептивний образ органічно зливається з оригіналом, тому знати будь-що для древньої людини означало бути свідком подій, мати безпосередній сенсорний контакт в опосередкованому пізнанні. Судячи по наявних археологічних даних, по мірі розвитку вербальної комунікації в ритуалах посвяти первісних людей особливе значення набула церемонія присвоєння імен, що надає встановити зв'язок осв'яченого з тотемічними пращурами.

Формування духовної особистості завжди здійснюється в реальній дійсності, бо творчість продукується в екстремальній ситуації. Людина постільки об'ємне та цілісне явище, що пояснити її формування духовно-творчого потенціалу, враховуючи певну лінію детермінації, неможливо; тому не потрібно покладати особливі надії на вибір комунікативної опосередкованості особистості в рамках наслідування здібностей, разом з тим, не заперечуючи подібного наслідування. Слід підкреслити, що головну роль у суспільстві на ряду з генетичною пам'яттю відіграє соціальна, бо повного біологічного відтворення здібностей не буває а є лише певний відсоток "нормальних хромосомів" на рівні генетики, а все решта – клопотлива праця над собою в соціумі.

Внаслідок двоїстості природи людини, її здібності, з одного боку, обумовлені біологічними, генетично запрограмованими нахилами, а з іншого – соціальними обставинами їх розвитку та функціонування. Біосоціальною двоїстістю людини визначається і структура здібностей. З одного боку, це стабільні, стійкі, генетично визначені характеристики, обумовлені спадковістю, а з іншого – мінливі, пластичні характеристики як детермінанти об'єктивних умов своєї життєдіяльності.

Не можна залишати поза увагою факт багатоякісної обдарованості індивідів, які утворю-

ють різнобічні можливості щодо оволодіння відповідною активною діяльністю. При наявності здорової психічної структури кожній людині властиво задатки до виконання різних видів діяльності. Кант стверджував, що засобом розвитку всіх задатків людей виступає суттєвий їм антагонізм. З одного боку, людина прагне до спілкування, з іншого – до самостійності. Спілкуючись, індивід відчуває загальний опір, в результаті чого, зауважує Кант, пробуджує необхідні сили людини, примушує її долати природні лінощі і під впливом «честолюбства, властолюбства або користолубства розвивати природні задатки, досягати практичних результатів». Саме творчій людині підвладні «чудернацькі» ідеї, а сприйняття світу постійно оновлюється.

Адже, на наш погляд, людська сутність самодетермінується як духовно-творча особистість в процесі засвоєння мовної культури. Будучи ще немовлям, слухаючи материнські пісні та казки, дитина потрапляє під вплив народної культури. Тому, освіта, знайомство із скарбами мистецтва, засвоєння моральних вимог – все це культурні виклики духовного капіталу.

У зв'язку із зазначеним духовна культура Русі розвивалася, як відомо, на ґрунті багатогатих і плідних духовних надбань східних слов'ян, і високий злет її у IX- першій половині XIII століття визначався внутрішніми закономірностями еволюції країни, що вже на початку XI століття перетворилася на одну з найбільших і наймогутніших держав середньовічного світу, і процесами формування давньоруської народності. Завдяки цьому давньоруська духовна культура в умовах різноманітних іноземних впливів, що посилилися після введення християнства, зберігала свій притаманний (глибинний, внутрішній) характер. Проте археологія приносить переконливі свідчення існування писемності у дохристиянську добу. Більш як у 20 містах Давньої Русі, в тому числі у Києві, Новгороді, Мінську, Старій Ладозі, що відзначалися розвиненими ремеслами і торгівлею, були найдавнішими адміністративними центрами, відшукані "стили", або, за термінологією давньоруських писемних пам'яток, "писала".

Отже, мова – не тільки граматично вірна побудова речення або тексту: позбавлені змістового смислу, вони залишаються недосяжними для певного розуміння. Тому символи постають ефективними лиш в тій мірі, в якій вони сприяють реалізації неартикульо-

ваних актів розуміння і спираються на їх результати.

Безсвідома комунікація як засіб духовного оздоровлення. Відомий німецький філософ Лейбніц Г.В. епохи барокко, в своїй роботі “Нові досвіди про людський розум” користувався розумінням поняття “темна душа”, де вважав, що ні в фізичному, ні в психічному світі відсутня пустота. Поскільки не існує психічного ніщо, можна говорити про неперервність психічного життя індивіда, бо всі уяви, що виникають в людській свідомості, породжуються не в пустоті, а в глибинах “темної душі” (так Лейбніц назвав сферу внутрішнього життя людини як безсвідомого).

Як вважає Лейбніц, “душа породжує тваринний організм з людством, але в останньому вона трансформується в дух.”. Цим словом Лейбніц позначає всю сферу людської свідомості. Поруч із сприйняттями-уявленнями філософ наповнює монади “прагненнями, або апетиціями” як “багатогранної життєвої активності, якою наділені душі”. Саме вони володіють найбільш інтенсивними, оригінальними “прагненнями до трансформації перцепцій в аперцепції”. Тим самим відгукується головна властивість людського духу- це здібність до вищих проявів пізнавальної діяльності.

Основою безсвідомої мотивації мови є емоції, наявність яких людина не завжди відчуває в собі. Бо це є слово “Робота”, що з великої літери, як робота блоку безсвідомого, яке мотивує визначну частину мети. Людина побудована таким чином, що латентні зони безсвідомого в корі головного мозку в процесі комунікації стають явними (свідомими) за допомогою міміки, жесту, виразу обличчя, очей, руху рук і тощо. Бо шанобливий погляд красномовніше будь-яких слів. Ця знакова система існує в мові паралельно з природною мовою (тобто звуковою хвилею, що поступає на барабанні перепонки слухача). Адже природня мова- це знакова система свідомого, тому її реалізація підлягає інтелектуальній корекції (приміром, людина спроможна обманути іншу людину, тобто передати йому невірну інформацію, якщо вважає це доречним).

У цьому сенсі варто зазначити, що людський організм містить в собі цілковиту “хімічну таблицю Менделєєва”, тому спроможний в певній мірі виробляти захисні ферментні речовини для виведення токсичної дії. Саме через кров здійснюються складні процеси «гуморальної регуляції функцій внутрішніх органів», а шляхом трансформації кисню і поживних речовин підтримується відповідний енергетичний баланс (гемоостаз) цільових функцій організму, ядром

якого є центральна нервова система, кора головного мозку, що забезпечує рефлекторні реакції на вплив зовнішнього середовища і гуморальних чинників на стан організму. “Швидкість руху крові по судинному річищу певним чином залежить від в’язкості її, яка визначається по відношенню до в’язкості води і в середньому дорівнює у здорових людей 4-5. При певній заанжованості організму порушується необхідна кількість еритроцитів, що певним чином послаблює суттєву функцію кровообігу.

Із власного досвіду автора витікає, що певні болі в шлунково-кишковому тракті необхідно “знімати” семантичною пам’яттю (розвиненим зворотнім мисленням), інакше кажучи, здійснити настанову (команду) необхідним згустком «біоенергії» із відповідного духовного простору (зовнішнього середовища) в певне русло підсвідомості, яка таким чином буде виконувати поставлену команду як втілення передбаченої думки (цілевої функції нервової системи). Власне кажуче, вода як відповідний провідник (транслятор, прискорювач, каталізатор) на шляху свідомого/безсвідомого є одним із лікувальних засобів при певних внутрішніх захворюваннях людського організму. Прикладом може слугувати обливання водою при різних режимах температур (так зване в народі «моржування») з метою покращення кровообігу і тощо. Бо кожна геніальна людина є свого роду самостійним лікарем.

Мова як парадигмний код комунікативної діяльності. Змістовна мова складається не стільки із статичних одиниць, скільки із одиниць, що взаємодіють між собою. Привнесене цілісним людським духом членування світу відбивається у членуванні змістовного боку мови у вигляді семантичних полів. Семантичне поле- це ніби одиниця мовної картини світу, вирізка із “проміжного світу” рідної мови, і це визначає центральну роль зіставлення семантичних полів у методиці розкриття мовних змістів як ключа світобачення мови.

При цьому, необхідно зазначити, що за часів Київської Русі першою спробою побудови “фрагментального” символічного світу був відомий лист Климента Смолятича. За характеристикою професора А.Кузьміна, центральний визначальний момент у вибудованій Климентом картині світу- ідея “божественного устрою” доцільності всього сутнього. Климент поділяє уявлення, які панували в його час, що Бог, непізнаний сам по собі,

може бути пізнаний через свою “твар” (тобто через створений ним світ).

Проаналізувавши природну мову, можна прийти до відображеної в ній об'єктивної істини або, точніше, до суб'єктивно вираженого в ній варіанту. Своєрідною передумовою цього підходу були думки, висловлені Кантом у “Критиці чистого розуму”, де ним зводиться суціль до всезегальності і необхідності як апріорні засади. Кінцеве джерело цієї об'єктивності – не зовнішній світ, який відбивається в абстракції пізнавчої думки, а суб'єкт трансцендентальності.

На підставі аналізу філософських досліджень сучасності принагідно виявити соціально зумовлені фрагменти мовних картин світу, що відзеркалюють соціальне життя і впливають на соціальну поведінку особистості. Це, передусім, мовні картини світу “людимі маси”, з одного боку, і “епітарної людини”, представника меншості з іншого, з якими корелюють передусім конформізм – нонконформізм (дещо в іншому плані з ними перетинається традиційний поділ на подвижників і самовдоволених).

П.Копнін, який розглядав мислення як одну з форм відображення дійсності, пов'язану з процесом пізнання, а мову – як перманентно відповідальну реальність думки, будує систему з трьох елементів – природи, мови і думки, у центрі якої мова. Іншими словами, мислення – це процес інтелектуального оперування предметним змістом свідомості, тобто упорядкований та усвідомлений рух думки у полі розвитку людського; за змістом та суттю це є виведення у поле свідомого споглядання фундаментальних характеристик буття. Для нього уявляється плідним бачення у мові передусім системи знаків. Як зазначає П. Копнін, в сучасній літературі слово “мова” набуло надзвичайно широкого значення: “...мова – форма існування знання у вигляді системи знаків. Звідси і саме значення завжди виступає у вигляді якоїсь мови. Знання, будучи мовною системою, утворює свій своєрідний світ, який має певну структуру, котра містить у собі зв'язок між елементами, що її утворюють, за відомими правилами. Ця система має свої закони побудови і функціонування, вона безперервно збагачується новими елементами, змінює свою структуру”.

Е.Ільєнков, аналізуючи мову і культуру значив, що “...мислення і мова(мовлення) – це лише дві однакові однобічні абстракції, а висловлювана в них “конкретність” є щось третє, яке само по собі ні мисленням, ні мовою не є”. Філософ провів своєрідний мовний аналіз, розглядаючи як суть “таємниці” ціни так і процес її народження – “акт” народження ідеального.

Крім того, М.Попович у праці “Про філософський аналіз мови науки” показує, що ідея аналізу мови науки виникла не в філософії, а в математиці, логіці і мовознавстві”. Адже глибокому аналізу піддав М.Попович у цій роботі філософський термін “боротьба”, антропологічний за походженням, подібно, як такі наукові терміни, як “сила”, “енергія”, пов'язані зі специфікою людської діяльності.

Мова як ціннісна форма опредметнення духовного капіталу. На етико-естетичному зв'язку мови і мислення наполягає С. Бурого: “Якщо філософське мислення є концентрацією розумової абстракції в нашому мисленні, а поетичне мислення – це серце нашої свідомості (за необхідної присутності в ній власне-раціонального начала), поетична мова – це серце людської мови як духовний осередок. Тут доречно сказати, що мова є не лише однією з можливих форм опредметнення свідомості, а й способом організації та виразу думки. Іншими словами, духовна свідомість і мова неподільно пов'язані між собою. Думка людини завжди прагне вилитись у слово, мовлення. Дійсно, звучання людського голосу є не якимось “гомінливим” шумом, а є мелодійно-поетичним звучанням як ідентифікація особистості.

Якщо в основі емоційно-чуттєвих фрагментів мовної парадигми духовного мислення лежить абстрактна конструкція, а саме: картина світу будується за принципом сходження від абстракції до конкретного, причому джерелом викривлень реальної картини світу, то мовна картина поетичного мислення будується на ґрунті самопереживання як вищого самопізнання.

У той же час ми не повинні ототожнювати зміст думки та мову. Мова, як реальне фізичне явище, будується та функціонує залежно від загальних законів матеріального буття. Її реальні можливості змушують людське мислення працювати у певному режимі. Проте, напевне, кожна людина хоч колись відчувала неадекватність мови та думки, мови та того, що хочеться нею передати. Людське мислення сягає абсолютного, яке не може бути зведеним до будь-чого часткового, фізично наявного. Саме людська думка постає продуктом нерво-фізіологічного виконання мозку. Іншими словами, думка продукує свідомість, як печінка жовч, тому є відповідною реалізацією вихідного прагнення людського організму до життєвої стабільності.

До цієї концепції можна віднести і спроби звести думки людини до особливостей

інформаційно-енергетичного поля, а саме: певних електромагнітних хвиль, що випромінює мозок. Але людина на стільки потаємна і загадкова біосоціальна істота, що сьогодні наукові дослідження ще не в силах розшифрувати активну роботу певної думки (її зміст) фізичними приладами.

Мова є безпосереднім способом прояву духовного капіталу як самодіяльного, самостворювального процесу вписування окремих подій, явищ, вражень, відчуттів у діалектично єдине поле інтелектуальної діяльності. Таке спрощене розуміння духовного капіталу виникло внаслідок успіхів кібернетики та комп'юторної технології. Воно пов'язане із приписуванням машинам властивостей людини відчувати та милити. Справді, сьогоднішні комп'ютери – це технічні засоби, що якісно збільшують потенційні можливості людського мислення, володіють властивістю саморегулювання, а також збереження і трансформації інформації. Проте аналогія між операціями, що їх здійснюють машини, і тими, що відбуваються у мозку (мисленні) людини, не дає підстав для визнання здатності мислення за машинами. Людська свідомість здатна продукувати предметні та еталонні визначення процесів та явищ реальності, закладені в інформаційні програми. Самі ж ці програми у їх предметних значеннях відкриті лише людському інтелекту. До того ж у функціонуванні людської свідомості проявляються не лише раціонально-логічні показники та чинники, а й інтуїція, несвідоме, чуття, емоції, вольові поривання тощо.

Серед виявлених психолінгвістикою закономірностей особливе значення має комунікативна ідіоматичність, яка полягає у скороченні “тіла тексту” (“кібер” – замість “кібернетичний пристрій”), або в усуненні актуальності виділення компонентів, що призводить до суттєвого перетворення значення (“Фата моргана” – не мара, а повість М.Коцюбинського).

Комунікативна ідіоматичність – одна з важливих властивостей ідеологем. Бо думка завжди являє щось ціле, ніж фрагментальне слово, що є відповідним відблиском скомпанованої думки. Саме прагнення до підвищеної емоційності в мові властиве суспільним діячам. У людей обдарованих це прагнення знаходить вияв в яскравій, образній, глибоко емоційній мові, позбавленій будь-яких вигаданих риторичних прикрас, що мають семантичну пам'ять. У політичних діячів із певною фіксованою пам'яттю відсутня сила виразного мовлення, глибина розуміння подій, прагнення до емоційності в мові виявляється в штучних формах, які не зовсім і не завжди відповідають змісту момен-

та. Своєрідний вияв емоційної експресивності у людей з семантичною пам'яттю, що мають жестикуляцію і виразну міміку.

Згідно А.Моля в сучасних умовах – під впливом засобів масової інформації – формується мозаїчна культура, яка має виразний прагматичний характер, що відбиває реальну складність сучасного людського спілкування і пізнання в умовах безперервного, невпорядкованого, надлишкового і часто випадкового надходження інформації.

При цьому, викривлені соціальні фрагменти мовної картини світу, пов'язані з антикультурною, сьогодні витісняють загальнолюдські цінності, що становить основу структурної організації духовного капіталу. Таким чином, сучасна філософія повинна повертатися на новий виток до проблеми слова і дійсності, яку воно позначає; варто мати справу не зі фіксованим (взятим окремо), а із семантичним полем, в якому значення слів заповнено поняттями, які взято не лише в їх родо-видових відносинах, а і в розмаїтих логічних зв'язках, що особливо важливо, – імплікативних.

Естетична організація молитовного тексту як мовного засобу. Основою естетичної організації молитовного тексту, як поетичного, так і прозаїчного, виступає ритм, у формуванні якого беруть участь різноманітні мовні засоби: звукові, інтонаційні, лексико-семантичні. Останні дослідженнями мовознавцями семантики і ритму деяких ранньохристиянських молитв, переконливо доводять як про їх суворе підпорядкування розкриттю основної ідеї конкретного молитовного тексту, так і про факт забезпечення ними ідеального входження віруючого у світ уявлень і образів, що відображені у тексті молитви.

Тексти молитов будучи, певним чином, втіленням культурної дійсності, специфічно відтворюють її. В них, окрім доктринальних, теологічних аспектів відображені історичні, психологічні, етичні і естетичні величини культури.

Розгляд молитви у змісті духовного капіталу дозволяє вирішити питання типології молитовних актів, в основу якої необхідно покласти аналіз змістовної бази молитов, сутність якого є здатність розпізнавати характер і спрямованість прагнень і почуттів того, хто молиться. Саме цей вид типології, за думкою зарубіжних дослідників, охоплюючи значну кількість класів, що розрізняються завдяки своїй образній визначеності, вклю-

час: заклинання, мольбу-благання, прохання, присвячення, побажання, сповідь, покаєння, захоплення, уславлювання (славослав"я), подяку, клопотання.

Крім того, сутністю віршованих молитов є не примусовий (силовий) вплив на надприродне, а поклоніння йому. Хоча часто мольба-прохання ще суттєво не відрізняється від вимоги, наказу. Так, Сонце у Старому заповіті зупиняється по молитві (наказу) Ісуса Навіна. Певно, про таку молитву йдеться у ведичній літературі-“молитва панує над богами”. Л.Фейєрбах, підкреслюючи психологічне підґрунтя подібних молитов, запевняє: “Бог... уявляється у вигляді істоти, що виконує бажання і вислуховує прохання. Моляться для того, щоб здобути добро і уникнути “небезпеки, нестатків і усяких незгод”. Прте чим більше незгода, небезпека, страх, тим сильніше нагадує про себе і інстинкт самозбереження, тим живіше бажання бути врятованим, тим щиріше молитва”.

Молитва як сила слова є відповідним само-спілкуванням із надприродним (Духом, Богом) життям. Такою силою слова володіє справжній поет, народжуючи в безсвідомому на архетипних засадах певні символічні, метафоричні образи, що миттєво пронизують відповідні прошарки кори головного мозку людини, приносячи цим естетичну насолоду, особливо для людей похилого віку, коло спілкування у яких обмежено.

Отже, підкреслюючи комунікативне призначення молитви, необхідно зазначити, що спілкування із надприродним здійснюється, перш за все, за допомогою вербальних (язикових, мовних) способів комунікації. Проте велику роль у цьому процесі відіграють невербальні, так звані, паралінгвістичні способи комунікації, що включені у мовне повідомлення і передають поряд із вербальними способами змістовну інформацію. До останніх відносять: ритуальні жести, дії і рухи, тип, гучність голосу, мелодійні явища (модуляції). Проте, образна влада мови не повинна абсолютуватися, необхідно завжди врахувати її умовність, формальність і обумовленість історичними, культурними, соціальними, психологічними особливостями.

Мова як трансцендентальне явище. Мова як вияв духовності в соціогенному явищі, трансформуючись у розпорядження людини, набуває функцій паралельності дійсності. Саме через мову дух “ожитворіє” з метою світського пізнання людини. Мова виконує визначальну роль у парадигмі “людина-її життя, чи навколишній світ”, оскільки вона опредмечує (обожествляє) природний світ в ідеальний як джерело

розвитку розуміння серця естетичною свідомістю.

У мовознавчих дослідженнях старогрецьких учених є така універсалізована думка про те, що мова характеризується незвичайністю, утаємниченістю, прихованим внутрішнім змістом, невідповідністю між явищем реальної дійсності та внутрішньою формою слова, що в той чи інший спосіб торкається проблеми сакрального характеру мови.

Версія про Божественне походження мови викладена в “Повісті временних літ”. Ансельм Кентерберійський та Фома Аквінський вважали, що загальні поняття не є відображенням предметів і явищ матеріального світу в свідомості людей, а реальними духовними сутностями, що свідчить про створення мови Богом.

Найповніше передав характеристику мови відомий німецький вчений Вільгельм фон Гумбольдт, який трактував мову як відображення духу народу, як його рушійний імператив, як втілення духовної еволюції. Таке розуміння впливало з його філософії культури, в основі якої лежить теза про перенесення людського духу в процесі пізнання на світ, в якому ми живемо, внаслідок якого відбувається урізноманітнення гносеологічних зв"язків. “Мова – пише Вільгельм фон Гумбольдт,” – це не просто, як інколи вважають, відбиток ідей народу, оскільки багатство його знаків не дає можливості виявити ніяких наявних ідей; мова- це об"єднана духовна енергія народу, що дивовижним способом закріплена у відповідних звуках і в цьому вияві та через взаємозв"язок своїх звуків і зрозуміла всім мовцям, яка збуджує в них енергію “ріки”(інтегрованої ідеї) як екзистенції духу.

Попри, теорія Вільгельма фон Гумбольдта, на наш погляд, відкрила прогностичність мови як основи нового філософського мислення. Український вчений Олександр Потебня, який писав свої праці по –російському, аналізував явища російської мови, де він у своєму філософському мисленні сягає глибини внутрішньої форми слова, що відповідним чином нас виводить на духовну структуру, на спонтанний, органічний взаємозв"язок слова; духу як пульсу думки, що генерує свідомість.

Аналіз мови як сакрального явища спричинений загальнолюдськими чинниками як соціогенним явищем духовної потреби людини. Сакральна сутність мови закладена у Святому Письмі: “Споконвіку було Слово, із

Богом було Слово, і Слово було Бог. З Богом було воно споконвіку. Ним постало все, і ніщо, що постало, не постало без нього. У ньому було життя, і життя було – “світло людей”. Саме ця думка розкриває духовну природу мови, надає їй трансцендентного змісту. Тут виразно сказано, що Слово являє собою духовний інструмент у руках Бога, за допомогою якого було утворено цей світ і людину у ньому, оскільки Слово стає першопочатком (прообразом на архетипних засадах) і способом здійснення надприродного світу.

Звідси випливає, що мова, як Божий витвір існувала ще до сотворіння людини, як її носія і була інкультурована в її свідомості, у її душу. Тезу про духотворчу функцію мови яскраво підтвердив Ісус Христос, який приніс у світ Боже Слово: “Дух – ті слова, що їх я вимовив до вас, вони й життя”.

Мова – породження духу, вона вторинна щодо нього, його оболонка, його вияв, тому вона лише його репрезентант. Кожна загальнолюдська (національна) мова – це духовний відбиток у свідомості оточуючого світу, самоідентифікація, ототожнення себе самої і надприродного (трансцендентності пізнання). Сакральне походження і сакральна природа мови детермінують цілісність духу як моральних цінностей життя. Про це писав Іван Франко: “А тим часом якась таємна сила в людській природі каже: “ти не маєш до вибору; в якій мові вродився і виховався, тої без окалічення душі не можеш покинути, так, як не можеш замінитися з ким іншим своєю шкірою. І чим вища, тонша, субтельніша організація чоловіка, тим тяжче дається і страшніше карається йому така переміна”.

Унікальність мови як ідеальної системи спричинена, на наш погляд, тим, що вона розвивається в духовній сфері, обслуговуючи раціональну і сенсорну діяльність людини.

Синкретизм Духу, слова і людини потрактований у святому Письмі як одночасний творчий акт, суть якого, звичайно, наука не може з’ясувати, бо це “річ у собі” (за Кантом). Найпереконливішим підтвердженням духовно-мовного синкретизму є сама мова, яку ми творимо, вивчаємо, досліджуємо.

Як сакральне явище, мова кожного народу є екзистенцією Духу в тому розумінні, що Дух інкультурує через неї в свідомість, де мова формує системне бачення світу, виробляє власну (іманентно рефлексовану) структуру, а також певним чином пов’язана з підсвідомим (як фіксатор інтуїтивних імпульсів, інтуїтивного відчуття) та з надсвідомим (трансцендентним).

Мова як духовна екзистенція. Мова як духовна екзистенція містить у собі перебування Духа у слові, взаємопроникнення Духу і слова (синкретика), концентрація Духу у слові, відчуття духу через мову, пульсація духу в людині, що цілком забезпечує безупинність мовного потоку впродовж людського життя, пізнання Духу через мову, перебування під впливом духу завдяки мові.

Саме мова як функція біоеволюції і дух синхронно розвиваються, мова поширює Дух у просторі, мова одухотворяє простір, формує єдине духовне середовище.

Завдяки мові людина формує складну моральну систему, відчуває друге “Я” в собі, потребу духовної праці, інтелектуальну необхідність самооцінюванню власної поведінки, її кореляція щодо інших людей, корегування своєї поведінки та життєдіяльності.

На наш погляд, функція збереження Духу як закодованого інформаційно-енергетичного поля впливає із самої природи мови, яка в художніх та нехудожніх засобах сакралізує дійсність, тобто одухотворяє її, прагне зафіксувати духовну структуру людини, передати її саморух, її динамізм (послаблення чи посилення). Саме духовне споріднення, духовну єдність поколінь висловив своїм посланням “І мертвим, і живим, і ненародженим землякам моїм в Україні і не в Україні моє дружнє посланіє” Тарас Шевченко.

Мова – це стан розуму, екзистенція інтелекту як еволюція розуму, поглиблена і розширена його аналітико-синтезованими можливостями; це певний результат мислення, над чим рпацює Дух, інтелект, психіка, емоційна система людини. Бо та інформація, яка нами відчувається у глибинах підсвідомості, але яку ми не можемо відшукати словом, яка не може вербалізуватися, не може бути відтворена: ми її або втрачаємо остаточно, або вона тримається на підсвідомому, або ж через певний час виходить на словесний рівень.

Саме завдяки Духу, який позбавлений категорії часу і простору, відбувається феномен перемоги, а саме: в її непереможності, а не перемоги певною фізичною зброєю у відповідній категорії часу і простору. Адже людина від календарного дня народження знаходиться в духовній системі, запрограмованій генетично. Але до того часу, поки дитина не розмовляє, її єство напружено працює над ототожненням своєї генетичної природи (лінгвопотенційності) з мовним середо-

вищем. Для цього достатньо півтора-два роки, щоб таке ототожнення цілком відбулося.

Мова як спосіб вираження Духу, безсумнівно, передає думки на віддалі, коли слухове чи зорове сприйняття відсутнє; тому є надзвичайно цікавою ще не дослідженою проблемою, яка пов'язана з духовною енергетикою як однією з чільних аспектів сучасного модерного світу.

Незнання мови середовища, в яке потрапляє людина, заступає від неї той реальний світ, який відображає суттєва мова. Бо в осердді чужомовного середовища, мови якої ми не знаємо, виразно відчуваємо двоструктурну будову людського буття- реальну та духовну. Саме мова є засобом пізнання як видимого, так і невидимого світу: уся інформація про дійсність, яку ми одержуємо за допомогою наших органів відчуття, фіксується у слові; потім вона аналізується, зіставляється тощо, що є основою для тих чи інших висновків. Невидимий світ ми також пізнаємо через мову- це наші інтуїтивні здогади, певні прогнози ізотеричного вияву. Метафоричні та уявні образи тощо.

Мова як інформаційний капітал. Тоталітарна система породила таке явище, як подвійна психологія на підґрунті феномену правди, коли людина думає про одне, а говорить інше. Тому на рівні свідомості порушується природний плин мовного потоку, коли процеси мовотворення і спілкування є тотожними та взаємозв'язаними: те, що людина думає, що є у її внутрішній психології, набуває відповідної сектуальності і трансформується в мовні блоки, які виходять назовні. Якщо ж цей процес порушується, то те, над чим людина думає, затримується у свідомості і приховується від інших людей, тобто результати процесу мислення не стають фактом спілкування, а залишаються у внутрішньому мисленні.

Така подвійна психологія вимагає від людини відповідної напруги, постійного мовного контролю над слововживанням, повсякчасного добору мовних компонентів тощо. Поза сумнівом, це спричинювало психологічну нерівновагу, негативно впливало на поведінку людини, а часто дезорієнтувало. Подвійна психологія- це нестерпний антиприродний стан, коли людина не має суттєвої можливості звільнитися від певної інформації як зовнішнього, негативно діючого соціального чинника, коли загальмований відповідний процес самовираження і самоототожнення.

Саме методичність семантики як парадигмного коду мови цілком забезпечує духовну самодостатність як найвищої людської простоти- це її геніальності, яка певним чином цілеспря-

мовує її зусилля на притаманній ідентифікації, на самозаглибленні і самопізнанні.

Комунікація особистості в життєвому світі. Вираження змістовності унікального життєвого процесу є виявленням належності людини до буття, що є поєднанням родів буття в нову реальність і існує через співвіднесеність та ррричетність людині, що утворює життєвий світ. Таким чином, життєвий світ- це особлива онтологічна цілісність, яка утворюється подіями життєвого процесу людини, що її визначають, це сукупність потенційно можливих горизонтів досвіду людського життя як форми визначення особистості.

Перші кроки в процесі реабілітації повсякденного життєвого світу були зроблені Е.Гуссерлем у його роботі "Криза європейського людства". "Життєвий світ" Е.Гуссерля являє собою суму безпосередніх очевидностей: світ припущень, вірувань, традицій, звичок і т.п. Життєвий світ у нього виступає певним первинним феноменом, який породжує із себе і наукову, і філософську, і побутову свідомість; разом з тим він породжує і спілкування людей, оскільки є, з одного боку, тим об'єктивним вмістилищем усіх цінностей, до яких ми звертаємось. Отже, поняття "життєвий світ" включає в себе і розум і нерозумне, розмаїтні акти віри, споглядане і неспоглядане.

У феноменологічній соціології А.Шпоца, Т.Лукмана життєвий світ, якому присвячена праця "Структура життєвого світу", розглядається конституційований, очевидний та безпроблемний, досліджується його просторово-часове та соціальне структурування. Тобто повсякденний життєвий світ позначає пласт донаукового досвіду, змістовність буденного життя, життєвого процесу в його "неспеціалізованому", не опосередкованому науковою свідомістю вигляді.

На наш погляд, життєвий світ- це сукупність інтерсуб'єктивно поділеного досвіду повсякденного життя, що включає сприйняття природних об'єктів та людських відносин, матеріальних та символічних продуктів людської діяльності.

"Життєвий світ" за Ю.Габермасом- це горизонт, в якому знаходяться комунікативно-діючі індивіди. Таким чином, трактування Ю.Габермаса є "комунікативно-теоретичним", що дозволило виявити механізми утворення та розвитку життєвого світу через дослідження процесів взаємодії індивідів та врахування чинників, що впливають на соціокультурний світ.

Таким чином, комунікативна дія, що інтерпретує структуру особистості, цілковито окреслює не лише семантичне поле символічних змістів, але також духовно-культурні виміри соціального простору та історичного часу і утворює відповідний засіб, що формує культуру. Ці компоненти життєвого світу втілені в розмаїтті субстратів, але являють собою смислові утворення, діалектично взаємодіючі один з другим. Си-

мволічні структури життєвого світу відтворюються засобами комунікативної дії, яка забезпечує відтворення інтерсуб'єктивно значимого знання, стабілізує групову солідарність та відтворення ефективно діючих (компетентних) суб'єктів.

Стаття надійшла до редакції 21.01.2010 р.